

تحليل هفته

شماره: 492

(01 - 05 میزان 1404 هـ ش)

سازمان شانگهای و افغانستان؛ مسیر همگرایی منطقه‌یی و تحول نظم جهانی

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- سازمان شانگهای و افغانستان؛ مسیر همگرایی منطقه‌یی و تحول نظم جهانی 3
- سازمان همکاری شانگهای 3
- افغانستان و سازمان همکاری شانگهای 4
- سازمان شانگهای و همگرایی منطقه ای 5
- نقش سازمان شانگهای در تحول نظم جهانی 6
- ابعاد امنیتی و سیاسی سازمان 7
- ابعاد اقتصادی و انرژی 8
- چالش‌های موجود فراراه سازمان شانگهای 9
- نتیجه‌گیری 10
- منبع 11

سازمان شانگهای و افغانستان؛ مسیر همگرایی منطقه‌یی و تحول نظم جهانی

مقدمه

سازمان همکاری شانگهای (SCO) به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای منطقه‌ای در آغاز قرن بیست‌ویکم، نه تنها بستری برای همکاری میان کشورهای عضو در زمینه‌های امنیتی، سیاسی و اقتصادی قرار گرفته، بلکه به تدریج به یک بازیگر اثرگذار در ساختار نظم جهانی نیز بدل شده است.¹ این سازمان که در ابتدا به هدف حل و فصل اختلافات مرزی و تقویت اعتماد متقابل امنیتی میان چین، روسیه و چند کشور آسیای میانه شکل گرفت، امروز دامنه فعالیت و عضویت خود را به گونه‌ای گسترده کرده که شامل قدرت‌های منطقه‌ای مهمی چون هند، پاکستان و ایران نیز می‌شود.² در فضای بین‌المللی کنونی که نشانه‌های آشکار گذار از نظم تک‌قطبی به چندقطبی قابل مشاهده است، شانگهای نه تنها به مثابه یک پلتفرم همگرایی منطقه‌ای میان کشورهای آسیایی ایفای نقش می‌کند، بلکه به صورت تدریجی در حال تبدیل شدن به ابزاری برای متوازن‌سازی قدرت در برابر غرب و نهادهای تحت رهبری ایالات متحده است.

بررسی علمی و تحلیلی جایگاه و عملکرد این سازمان نشان می‌دهد که شانگهای توانسته است با ایجاد سازوکارهای همکاری مشترک در حوزه‌های امنیتی، اقتصادی، فرهنگی و انرژی، اعتماد میان اعضا را تقویت و زمینه‌ساز نوعی نظم بدیل و غیرغربی در سیاست جهانی شود.³ در این میان، افغانستان به عنوان کشوری در قلب آسیا و همجوار با قدرت‌های عضو، جایگاه ویژه‌ای در معادلات امنیتی و اقتصادی شانگهای دارد؛ هرچند مشکلات داخلی و چالش‌های سیاسی افغانستان هنوز هم مانع از بهره‌گیری کامل این کشور از فرصت‌های همکاری در چارچوب شانگهای می‌گردد.

در این نوشته تاریخچه سازمان همکاری شانگهای، افغانستان و سازمان همکاری شانگهای، نقش سازمان در تحول نظم جهانی با در نظر داشت ابعاد اقتصادی و امنیتی سازمان و همچنین چالش‌های موجود فراراه سازمان پرداخته شده است.

سازمان همکاری شانگهای

در سال ۱۹۹۶ میلادی پنج کشور چین، روسیه، قزاقستان، قرغیزستان و تاجیکستان سازوکاری منطقه‌ای به نام "شانگهای فایو" را به منظور تقویت اعتماد امنیتی، کاهش نظامی‌سازی در مناطق مرزی و حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات پس از فروپاشی شوروی بنیان گذاشتند. در دیدار اولیه در شهر شانگهای، معاهده‌ای برای گسترش اعتماد نظامی با محدودسازی رزمایش‌ها، تبادل اطلاعات و گزارش‌گری مشترک نظامی امضا گردید. در ادامه، در اپریل ۱۹۹۷، معاهده کاهش نیروهای نظامی در مناطق مرزی نیز منعقد

شد. سپس در ۱۵ جون ۲۰۰۱، با پیوستن ازبکستان، این سازوکار به طور رسمی به "سازمان همکاری شانگهای (SCO)" تبدیل گردید و اعلامیه‌ای در شانگهای امضا شد که نشان‌دهنده ورود به مرحله جدید همکاری چندجانبه منطقه‌ای بود.^۴ در سال ۲۰۰۲، منشور رسمی سازمان در جلسه‌ی سران در سنت‌پترزبورگ امضا و نهایتاً در سپتامبر ۲۰۰۳ تصویب گردید.

در آغاز شکل‌گیری سازمان شانگهای، اهداف اولیه آن بر سه رکن اساسی یعنی ایجاد اعتماد امنیتی میان همسایگان، مقابله مشترک با تهدیدهای فراملی مانند تروریسم، جدایی‌طلبی و افراط‌گرایی، و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی استوار بود؛ این اهداف نخست در قالب "شانگهای فایو" با امضای توافق‌های اعتمادسازی نظامی و کاهش نیروهای مرزی (۱۹۹۶-۱۹۹۷) به منظور کاهش تنش‌های پساجنگ سرد و تثبیت مرزها پی‌ریزی شد، سپس با تشکیل رسمی سازمان در سال ۲۰۰۱ و تصویب منشور آن، مبارزه هماهنگ علیه "سه شر" به عنوان محور دایمی فعالیت‌ها اعلام و ساختار ضدتروریستی منطقه‌ای (RATS) برای تقویت هماهنگی و تبادل اطلاعات ایجاد گردید، و افزون بر بعد امنیتی، منشور و بیانیه‌های سازمان توسعه همکاری در زمینه‌های اقتصادی، حمل‌ونقل، انرژی، فرهنگ و علوم را هدف‌گذاری کردند تا از رهگذر همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه، ثبات و رشد منطقه‌ای تقویت گردد.^۵

روند گسترش عضویت در سازمان همکاری شانگهای نشان‌دهنده اهمیت روزافزون آن نیز در زمینه همکاری امنیتی و اعتمادسازی مرزی است. طوریکه با پیوستن ازبکستان در ۲۰۰۱، چارچوب رسمی SCO شکل گرفت. در ۲۰۰۵، هند، ایران، پاکستان و مغولستان به عنوان اعضای ناظر پذیرفته شدند و در نشست آستانه ۲۰۱۷، هند و پاکستان به عضویت کامل درآمدند تا سازمان با جمعیتی نزدیک به نیمی از جهان و پوشش جغرافیایی وسیع‌تر تکامل یابد. ایران نیز پس از سال‌ها عضویت ناظر، از سپتامبر ۲۰۲۱ روند عضویت کاملش آغاز و در ۲۰۲۳ به طور رسمی نهمین عضو دائم سازمان شد، این همه و همه نشان‌دهنده تحول سازمان‌شانگهای از چارچوب محدود امنیتی به سازمان چندبعدی با حضور قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و جهانی است.^۶

افغانستان و سازمان همکاری شانگهای

افغانستان در سال ۲۰۱۲ به عنوان عضو ناظر در سازمان همکاری شانگهای پذیرفته شد.^۷ با این حال، پس از بازگشت امارت اسلامی به قدرت در ۲۰۲۱، مشارکت رسمی نمایندگان افغانستان در نشست‌های این سازمان متوقف شده است. این وضعیت نشان‌دهنده چالش‌های پیچیده در تعامل افغانستان با سازمان شانگهای است. طوریکه تذکر یافت سازمان همکاری شانگهای در ابتدا با هدف مقابله با تهدیدات

مشترک مانند تروریسم، جدایی طلبی، افراط گرایی و قاچاق مواد مخدر تأسیس شد. افغانستان به عنوان یک کشور هم‌مرز با چندین عضو سازمان، نقش کلیدی در امنیت منطقه ای ایفا می‌کند. ناامنی‌ها، افراط گرایی و قاچاق مواد مخدر که همواره از افغانستان ادعا شده اند؛ به عنوان تهدیداتی جدی از سوی کشورهای عضو سازمان شانگهای مطرح است. این مسائل به ویژه در مرزهای مشترک با کشورهای مانند پاکستان، ایران، تاجیکستان و چین نمود بیشتری دارد. سازمان همکاری شانگهای در تلاش است تا با تقویت همکاری‌های امنیتی و اطلاعاتی، این تهدیدات را کاهش دهد. برای مثال، ساختار ضد تروریسم منطقه ای (RATS) با هدف مقابله با تروریسم و قاچاق مواد مخدر در منطقه فعال است.

افغانستان علی‌رغم چالش‌های که دارد، فرصت‌هایی نیز برای همکاری با سازمان شانگهای دارد. تقویت زیرساخت‌های ترانزیتی، توسعه پروژه‌های اقتصادی مشترک و همکاری در زمینه‌های امنیتی می‌تواند به بهبود وضعیت افغانستان کمک کند. برای نمونه، پروژه‌هایی مانند کریدور اقتصادی چین-پاکستان (CPEC) می‌تواند به عنوان یک پل ارتباطی برای افغانستان با کشورهای آسیای مرکزی و جنوبی عمل کند.

هرچند آینده حضور افغانستان در سازمان همکاری شانگهای بستگی به تحولات سیاسی داخلی و تعاملات بین‌المللی دارد. در حالی که برخی کشورها چون روسیه به دنبال تقویت روابط با حکومت امارت اسلامی هستند، برخی دیگر همچنان از به رسمیت شناختن آن خودداری می‌کنند.^۸ در این شرایط، افغانستان ممکن است همچنان به عنوان عضو ناظر باقی بماند یا در صورت تغییر شرایط، به عضویت کامل درآید. در هر صورت، نقش افغانستان در سازمان شانگهای به عنوان یک کشور کلیدی در منطقه آسیای مرکزی و جنوبی، اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند در شکل‌گیری نظم جدید جهانی مؤثر باشد.

سازمان شانگهای و همگرایی منطقه ای

سازمان همکاری شانگهای (SCO) به عنوان یک نهاد چندجانبه در آسیای مرکزی با هدف تقویت اعتمادسازی و همکاری در زمینه‌های امنیتی میان کشورهای عضو، به ویژه در مقابله با تروریسم، افراط گرایی و جدایی طلبی، تأسیس شد.^۹ در مقایسه با مدل منطقه گرایی اتحادیه اروپا (EU)، که مبتنی بر اصولی چون حاکمیت قانون، حقوق بشر و اقتصاد بازار آزاد است، مدل SCO بیشتر بر اصل "روح شانگهای" تأکید دارد که بر احترام به حاکمیت ملی و عدم مداخله در امور داخلی کشورهای عضو تأکید می‌کند. این تفاوت در اصول و رویکردها باعث می‌شود که SCO بیشتر به عنوان یک پلتفرم امنیتی و سیاسی عمل کند تا یک اتحادیه اقتصادی و حقوقی مشابه به اتحادیه اروپا.

عضویت هند و پاکستان در سازمان همکاری شانگهای در سال ۲۰۱۷، گامی مهم در جهت گسترش این سازمان به جنوب آسیا بود. این گسترش نه تنها بر جمعیت و تنوع فرهنگی سازمان افزود، بلکه چالش‌های

جدیدی را نیز در زمینه همکاری‌های منطقه‌ای به همراه داشت. هند با سابقه‌ای طولانی در دیپلماسی چندجانبه و تجربه در مقابله با تروریسم، می‌تواند به تقویت ظرفیت‌های امنیتی سازمان کمک کند. از سوی دیگر، پاکستان با موقعیت استراتژیک خود در مسیرهای ترانزیتی و پروژه‌های بزرگ زیرساختی مانند کریدور اقتصادی چین-پاکستان (CPEC)، نقش مهمی در تقویت پیوندهای اقتصادی و ترانزیتی در منطقه ایفا می‌کند.¹⁰

با این حال افغانستان نیز با موقعیت جغرافیایی استراتژیک خود در قلب آسیا، همواره نقش کلیدی در فرآیندهای همگرایی منطقه‌ای ایفا کند. این کشور به‌عنوان پلی میان آسیای مرکزی، جنوبی و غربی، ظرفیت‌های بالقوه‌ای برای تسهیل ارتباطات اقتصادی، ترانزیتی و امنیتی در منطقه دارد. در این راستا، سازمان همکاری‌های شانگهای (SCO) به‌عنوان یک نهاد منطقه‌ای مهم، می‌تواند فرصت‌هایی را برای افغانستان فراهم کند تا در فرآیندهای همگرایی منطقه‌ای مشارکت فعال داشته باشد.

نقش سازمان شانگهای در تحول نظم جهانی

در روند تحولات جیوپولیتیکی قرن بیست و یکم، سازمان همکاری‌های شانگهای (SCO) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای منطقه‌ای، می‌تواند نقش فزاینده‌ای در بازخوانی نظم جهانی ایفا کند. این سازمان که در ابتدا با هدف مقابله با تهدیدات امنیتی و افراط‌گرایی در آسیای مرکزی شکل گرفت، به تدریج به بستری برای مقابله با یک‌جانبه‌گرایی غرب و تقویت چندجانبه‌گرایی تبدیل شده است. بیانیه‌های رسمی اجلاس‌های اخیر سازمان شانگهای، به‌ویژه نشست تیانجین، نشان‌دهنده مخالفت صریح اعضا با ذهنیت جنگ سرد و نظام‌های هژمونیک غربی است. رهبران چین و روسیه، به‌عنوان اعضای کلیدی سازمان، بارها بر ضرورت ایجاد یک نظم بین‌المللی متوازن، عادلانه و چندقطبی تأکید کرده‌اند.¹¹ این رویکرد، نه تنها در واکنش به تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی غرب بلکه در راستای تقویت استقلال سیاسی و اقتصادی کشورهای عضو، به‌ویژه در جنوب جهانی، دنبال می‌شود. سازمان شانگهای با تکیه بر اصولی چون اعتماد متقابل، منافع مشترک و احترام به تنوع فرهنگی در تلاش است تا الگوی جدیدی از همکاری بین‌المللی را جایگزین ساختارهای غرب‌محور کند.

در همین راستا، یکی از اقدامات استراتژیکی سازمان شانگهای، تأسیس نهادهای مالی مستقل مانند "بانک توسعه شانگهای" بوده است. این بانک که با پیشنهاد چین در دستور کار اجلاس اخیر قرار گرفته، هدفش ارائه خطوط اعتباری بدون پیش‌شرط‌های سیاسی و حمایت از پروژه‌های زیرساختی در چارچوب ابتکار "یک کمربند و یک جاده" است. چنین نهادی می‌تواند جایگزینی برای نهادهای مالی تحت سلطه غرب مانند بانک جهانی یا صندوق بین‌المللی پول باشد، که اغلب با شروط سیاسی و اقتصادی همراه‌اند. همچنان،

تلاش برای حذف دالر از مبادلات تجاری میان اعضای SCO، گامی دیگر در جهت کاهش وابستگی به نظام مالی غربی و تقویت استقلال پولی کشورهای عضو است. این روند، به‌ویژه با پیوستن کشورهایمانند ایران، روسیه و چین که تحت تحریم‌های غرب قرار دارند، شتاب بیشتری گرفته است. استفاده از ارزهای ملی در مبادلات دوجانبه و چندجانبه، نه‌تنها به کاهش ریسک‌های ارزی کمک می‌کند بلکه زمینه‌ساز شکل‌گیری یک نظام مالی چندقطبی در سطح جهانی است.¹²

از دیگر ابعاد مهم نقش سازمان شانگهای در تحول نظم جهانی، هم‌گرایی با نهادهای مشابه مانند گروه بریکس و تعامل فعال با کشورهای جنوب جهانی است. همکاری‌های فزاینده میان SCO و بریکس، به‌ویژه در زمینه‌های اقتصادی، امنیتی و فرهنگی، نشان‌دهنده تلاش برای ایجاد یک بلوک قدرت جدید در برابر ساختارهای غربی مانند ناتو و G7 است. این هم‌گرایی، نه‌تنها ظرفیت‌های اقتصادی عظیم اعضا را افزایش می‌دهد بلکه به تقویت مشروعیت سیاسی و تمدنی شرق در برابر لیبرالیسم غربی منجر می‌شود. سازمان شانگهای با تأکید بر اصولی چون عدم مداخله در امور داخلی کشورها، احترام به حاکمیت ملی و حل مسالمت‌آمیز منازعات، در حال ارائه یک بدیل فرهنگی - سیاسی برای نظم بین‌المللی پساجنگ جهانی دوم است. تعامل با کشورهای افریقایی، امریکای لاتین و جنوب آسیا نیز نشان‌دهنده گسترش نفوذ سازمان به فراتر از مرزهای سنتی آن و تلاش برای تبدیل شدن به یک بازیگر جهانی با چشم‌انداز چندقطبی است. این روند، اگر با نهادینه‌سازی همکاری‌های عملی و تقویت ظرفیت‌های نهادی همراه شود، می‌تواند سازمان شانگهای را به یکی از ستون‌های اصلی نظم نوین جهانی بدل سازد.¹³

چشم‌انداز افغانستان در نظم منطقه‌ای با توجه به موقعیت جغرافیایی استراتژیک و منابع طبیعی این کشور، پتانسیل بالایی برای ایفای نقش کلیدی در همگرایی آسیای مرکزی و جنوبی دارد. عضویت افغانستان به‌عنوان عضو ناظر در سازمان همکاری شانگهای (SCO) و فرصت‌هایی امکان مشارکت فعال در پروژه‌های ترانزیتی، اقتصادی و امنیتی منطقه‌ای را می‌کند. با این حال، در صورت بهبود شرایط سیاسی داخلی و افزایش تعاملات بین‌المللی، افغانستان قادر خواهد بود نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای در تحولات نظم منطقه‌ای و روند همگرایی عملی ایفا کند.

ابعاد امنیتی و سیاسی سازمان

سازمان همکاری‌های شانگهای به‌عنوان یک نهاد چندجانبه امنیتی و اقتصادی در آسیای مرکزی، نقش حیاتی در مقابله با تهدیدات فرامرزی ایفا می‌کند. ابعاد امنیتی و نظامی این سازمان به‌ویژه در زمینه مبارزه با تروریسم، افراط‌گرایی و قاچاق مواد مخدر، از طریق برگزاری رزمایش‌های مشترک و تقویت همکاری‌های اطلاعاتی و عملیاتی، به‌طور فزاینده‌ای تقویت شده است. به‌عنوان نمونه، رزمایش مشترک

ضدتروریستی 2024 و 2025 که با مشارکت تمامی اعضای SCO در چین برگزار شد،¹⁴ نشان‌دهنده اراده مشترک کشورهای عضو در مقابله با تهدیدات تروریستی و تقویت اعتماد متقابل است. همچنان، ساختار ضدتروریستی منطقه‌ای (RATS) سازمان شانگهای به‌عنوان مرکز هماهنگی اصلی در مبارزه با تروریسم، تجزیه‌طلبی و افراط‌گرایی مذهبی، از طریق برگزاری تمرینات مشترک، تبادل اطلاعات و توسعه استراتژی‌های مقابله با گروه‌های تروریستی و افراطی، نقش مؤثری ایفا می‌کند.¹⁵

در زمینه مبارزه با قاچاق مواد مخدر، سازمان شانگهای با توجه به موقعیت جغرافیایی کشورهای عضو و هم‌مرزی با افغانستان، به‌ویژه در حوزه آسیای مرکزی، اقدامات مشترکی را در دستور کار قرار داده است. در این راستا، کشورهای عضو با همکاری نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای، از جمله سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا، سازمان همکاری شانگهای، سازمان پیمان امنیت جمعی (CSTO)، سازمان امنیت و همکاری در آسیا (OSCE)، ناتو و سازمان همکاری اسلامی (CICA)، در جهت مقابله با تروریسم، قاچاق مواد مخدر و جرایم سازمان‌یافته، اقدامات مشترکی را انجام داده‌اند. این همکاری‌ها شامل برگزاری نشست‌های مشترک، تبادل اطلاعات و هماهنگی در عملیات‌های ضدقاچاق است.

تحولات منطقه‌ای، به‌ویژه بحران افغانستان با توجه به موقعیت جغرافیایی استراتژیک خود و همچنان تنش‌های خاورمیانه، تأثیرات قابل‌توجهی بر سیاست‌های امنیتی سازمان شانگهای داشته است. بازگشت امارت اسلامی به قدرت در افغانستان و نگرانی‌های امنیتی ناشی از آن، موجب شده است که کشورهای عضو شانگهای به‌ویژه چین، روسیه، پاکستان و ایران، همکاری‌های امنیتی خود را تقویت کنند. در این راستا، وزیر امور خارجه چین، وانگ یی، در دیدار با مقامات افغانستان و پاکستان در کابل، بر لزوم تقویت همکاری‌های سه‌جانبه در زمینه امنیت، مبارزه با تروریسم فرامرزی و مقابله با قاچاق مواد مخدر تأکید کرد. این تحولات نشان‌دهنده اهمیت سازمان در ایجاد یک چارچوب امنیتی منطقه‌ای برای مقابله با تهدیدات مشترک و تقویت ثبات در آسیای مرکزی است.

ابعاد اقتصادی و انرژی

سازمان همکاری‌های شانگهای به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین ائتلاف‌های اقتصادی و سیاسی در جهان، با ترکیب اقتصادهای نوظهور و توسعه‌یافته، ظرفیت اقتصادی عظیمی را در اختیار دارد. تا سال ۲۰۲۴، تولید ناخالص داخلی (GDP) اسمی کشورهای عضو سازمان حدود ۲۳ درصد از تولید ناخالص جهانی را تشکیل می‌دهد، در حالی که بر اساس برابری قدرت خرید (PPP)، این سهم به حدود ۳۶ درصد می‌رسد. این ارقام نشان‌دهنده بازار مصرفی بالغ بر ۳٫۲ میلیارد نفر است که تقریباً ۴۰ درصد از جمعیت جهان را شامل می‌شود. این ظرفیت اقتصادی، سازمان شانگهای را به یک بازیگر کلیدی در عرصه جهانی

تبدیل کرده است که می‌تواند در جهت تقویت همکاری‌های اقتصادی و تجاری میان کشورهای عضو و همچنان با سایر مناطق جهان نقش‌آفرینی کند.

در راستای تقویت زیرساخت‌های اقتصادی، سازمان شانگهای پروژه‌های مشترک متعددی را در زمینه حمل‌ونقل، انرژی و دیجیتال‌سازی به اجرا گذاشته است. این پروژه‌ها شامل توسعه کریدورهای انرژی، راه‌آهن‌های بین‌المللی و شبکه‌های دیجیتال است که هدف آن‌ها تسهیل تجارت، کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل و ارتقای اتصال دیجیتال میان کشورهای عضو می‌باشد. به‌عنوان مثال، پروژه‌های انرژی پاک مانند نیروگاه هیدروالکتریکی "کاروت" در پاکستان و همکاری‌های در زمینه انرژی سبز در چارچوب سازمان شانگهای، نشان‌دهنده تعهد کشورهای عضو به توسعه پایدار و استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر است.¹⁶ علاوه بر این، برگزاری اجلاس‌ها و نشست‌های مشترک در زمینه‌های مختلف اقتصادی، به تقویت همکاری‌ها و هم‌افزایی میان کشورهای عضو کمک کرده است.

سازمان همکاری‌های شانگهای با توجه به موقعیت جغرافیایی و اقتصادی کشورهای عضو، نقش مهمی در اتصال اقتصادی میان آسیای مرکزی، جنوبی و شرقی ایفا می‌کند. پروژه‌هایی مانند کریدور چین-قرقیزستان-ازبکستان و توسعه بندر گوادر در پاکستان، نمونه‌هایی از تلاش‌های سازمان شانگهای برای ایجاد شبکه‌های حمل‌ونقل و انرژی میان این مناطق هستند. این پروژه‌ها نه تنها به تسهیل تجارت و انتقال انرژی کمک می‌کنند، بلکه زمینه‌ساز توسعه اقتصادی و تقویت روابط میان کشورهای عضو و حتی کشورهای همسایه می‌شوند.¹⁷ در نهایت، با تمرکز بر توسعه زیرساخت‌ها و تقویت همکاری‌های اقتصادی، به دنبال ایجاد یک منطقه اقتصادی یکپارچه و پایدار است که می‌تواند در برابر چالش‌های جهانی مقاومت بیشتری از خود نشان دهد.

چالش‌های موجود فراراه سازمان شانگهای

سازمان همکاری‌های شانگهای به‌عنوان یک نهاد چندجانبه منطقه‌ای، با هدف تقویت امنیت، اقتصاد و همکاری سیاسی در آسیای مرکزی و اوراسیا شکل گرفته است، اما با مجموعه‌ای از چالش‌ها و محدودیت‌های ساختاری و استراتژیکی مواجه است که مانع از تحقق کامل اهداف آن می‌شود:

اختلافات سیاسی و مرزی میان اعضا؛ اختلافات در این زمینه، به‌خصوص میان هند و پاکستان یا چین و هند، نه تنها هماهنگی داخلی را پیچیده می‌کند، بلکه بر تصمیم‌گیری در حوزه امنیتی اثر می‌گذارد. این تنش‌ها نشان‌دهنده تفاوت اولویت‌های امنیتی و استراتژیک اعضا و محدودیت SCO در ایجاد یک سیاست مشترک مؤثر است. علاوه بر این، تنوع منافع ملی و راهبردهای جیوپلیتیکی کشورهای عضو باعث می‌شود

دستیابی به اجماع در مسائل کلیدی مانند سیاست خارجی، اقتصاد و امنیت، زمان بر و پیچیده شود و گاه منافع سازمان با منافع ملی اعضا تعارض پیدا کند.

محدودیت‌های اقتصادی؛ که شامل نبود ساختار اقتصادی یکپارچه و پول واحد است که همکاری مالی و تجاری میان اعضا را محدود می‌کند. هرچند بحث‌هایی درباره استفاده از ارزهای ملی مطرح شده، اما هنوز زیرساخت‌های لازم برای ایجاد واحد پولی مشترک و پرداخت‌های بین‌المللی مؤثر فراهم نشده است. این کمبودها توان سازمان را در مقابله با فشارها و تحریم‌های اقتصادی قدرت‌های رقیب کاهش می‌دهد و ظرفیت سازمان برای تحقق پروژه‌های بزرگ زیرساختی و انرژی را محدود می‌سازد. علاوه بر این، تفاوت نظام‌های اقتصادی اعضا، از جمله اقتصاد دولت‌ها، آزاد یا مختلط، هماهنگی سیاست‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌های مشترک را دشوار می‌سازد.

مسائل امنیتی و تهدیدات منطقه‌ای؛ نیز همکاری در سازمان شانگهای را پیچیده کرده است. تهدیدات تروریستی و افراط‌گرایی در آسیای مرکزی آن‌طور که ادعا می‌شود، همراه با تفاوت در اولویت‌های امنیتی و منابع محدود، مانع از شکل‌گیری یک استراتژی هماهنگ و مؤثر در سازمان می‌شود. به‌طور مثال، در نشست وزرای دفاع در سال ۲۰۲۵، هند از امضای بیانیه مشترک به دلیل نگرانی از نادیده‌گرفته‌شدن حملات تروریستی اخیر در کشمیر خودداری کرد، که نشان‌دهنده پیچیدگی‌های روابط درون‌سازمانی و تأثیر آن بر همگرایی منطقه‌ای است. همچنان، وابستگی برخی اعضا به قدرت‌های بیرونی مانند روابط هند با آمریکا و روسیه با غرب، فشارها و تحریم‌های اقتصادی غرب بر روسیه و ایران و رقابت نفوذ میان چین و روسیه در زمینه‌های اقتصادی و امنیتی، انسجام داخلی سازمان را تضعیف کرده و سرعت تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها را نیز کاهش می‌دهد.

چالش‌های ساختاری و مدیریتی؛ بی‌تردید نبود مکانیسم اجرایی قوی، تصمیم‌گیری مبتنی بر اجماع که اغلب کند است و کمبود منابع برای اجرای برنامه‌ها، توانایی سازمان در پاسخ سریع به بحران‌ها و تحولات جهانی را محدود می‌کند. با توجه به این مسائل، سازمان شانگهای هنوز یک بازیگر مهم منطقه‌ای و چندجانبه است، اما برای تحقق نقش مؤثر در ایجاد نظم چندقطبی و توسعه همکاری‌های اقتصادی و امنیتی، نیازمند اصلاحات ساختاری، تقویت هماهنگی درونی و تعریف استراتژی‌های مشترک است.

نتیجه‌گیری

بررسی نقش و عملکرد سازمان همکاری شانگهای نشان می‌دهد که این نهاد طی دو دهه اخیر از یک پیمان امنیتی محدود به سازمانی چندبعدی و گسترده بدل شده است که نه تنها در حوزه مبارزه با تهدیدات مشترک نقش فعال ایفا می‌کند، بلکه در ابعاد سیاسی، اقتصادی و انرژی نیز تلاش دارد به بستری

برای همگرایی میان قدرت‌های آسیایی تبدیل شود. عضویت کشورهای چین، هند، پاکستان و ایران، این سازمان را به یک پلتفرم وسیع‌تر برای هماهنگی سیاست‌ها و تقویت چندقطب‌گرایی جهانی بدل کرده است. چین و روسیه از شانگهای به‌عنوان ابزاری برای موازنه در برابر نفوذ غرب استفاده می‌کنند و در عین حال، پروژه‌هایی چون "ابتکار یک کمربند و یک جاده" را در چارچوب آن تقویت می‌نمایند. با وجود این، اختلافات داخلی میان اعضا، ناهمگونی در نظام‌های سیاسی و اقتصادی، و چالش‌های امنیتی باقی‌مانده در منطقه به‌ویژه در افغانستان، مانع از آن شده است که سازمان بتواند به‌طور کامل ظرفیت‌هایش را به ثمر برساند.

با این حال، شانگهای همچنان ظرفیت آن را دارد که در آینده نزدیک به یکی از ستون‌های اصلی تحول در نظم جهانی بدل شود، مشروط بر این که اعضا بتوانند اختلافات خود را مدیریت کرده و همکاری‌ها را نهادینه سازند. نقش این سازمان در گذار از نظم تک‌قطبی به چندقطبی جهانی آشکار است؛ زیرا توانسته است همکاری‌های امنیتی و اقتصادی را میان کشورهای عضو به سطحی برساند که توازن قوا را در برابر غرب تغییر دهد. برای افغانستان، حضور فعال‌تر در پروژه‌های شانگهای و استفاده از فرصت‌های منطقه‌ای، می‌تواند به ثبات سیاسی، کاهش تهدیدات امنیتی و تقویت اقتصاد ملی کمک کند، هرچند نبود مشروعیت بین‌المللی حکومت و مشکلات اقتصادی چالش‌های عمده‌ای به شمار می‌روند. بنابراین، آینده سازمان همکاری شانگهای به میزان موفقیت اعضا در مدیریت اختلافات داخلی، تأمین منابع مالی و گسترش هماهنگی‌های استراتژیکی وابسته است؛ امری که در صورت تحقق، این سازمان را به یک بازیگر کلیدی در بازخوانی نظم جهانی و یک عامل مهم همگرایی منطقه‌ای تبدیل خواهد ساخت.

منبع

- ¹ Shanghai Cooperation Organisation (SCO), "About the Shanghai Cooperation Organisation," *SCO Secretariat*, accessed September 15, 2025, [link](#)
- ² "Shanghai Cooperation Organization," Encyclopaedia Britannica, accessed September 15, 2025, [link](#)
- ³ "SCO summit could challenge US dominance and lend weight to China's vision of a multipolar world," Associated Press (AP News), August 2025, [link](#)
- ⁴ Shanghai Cooperation Organisation (SCO), "History of the SCO," *SCO Secretariat*, accessed September 15, 2025, [link](#)
- ⁵ "Shanghai Cooperation Organization," Encyclopaedia Britannica, accessed September 15, 2025, [link](#)
- ⁶ "SCO summit could challenge US dominance and lend weight to China's vision of a multipolar world," Associated Press (AP News), August 2025, [link](#)
- ⁷ The Diplomat, "Afghanistan and the Shanghai Cooperation Organization," July 28, 2021, [link](#)
- ⁸ Amu TV. "Taliban absent as SCO holds 25th summit in China." 2 weeks ago. [link](#)
- ⁹ Shanghai Cooperation Organisation (SCO), "Frequently Asked Questions," *SCO Secretariat*, accessed September 15, 2025, [link](#)
- ¹⁰ "Shanghai Cooperation Organization," Encyclopaedia Britannica, accessed September 15, 2025, [link](#)
- ¹¹ "Shanghai Cooperation Organisation (SCO) countries have decided to establish a single development bank of the organization," *Izvestia*, September 1, 2025, [link](#)
- ¹² "SCO members support deepened regional financial cooperation," *Xinhua*, June 4, 2025, [link](#)

¹³ "SCO summit could challenge US dominance and lend weight to China's vision of a multipolar world," *The Guardian*, September 1, 2025, [link](#)

¹⁴ "SCO members conduct joint counter-terrorism live exercise," Xinhua / China Daily, July 23, 2024, [link](#)

¹⁵ "Shanghai Cooperation Organisation is playing an important role in regional security cooperation, including combating drug trafficking and violent extremism," SCO Secretariat, January 25, 2024, [link](#)

¹⁶ Ralph Jennings, "China advances development bank to help 10 Eurasian countries curb US dollar risks," South China Morning Post, September 2, 2025, [link](#)

¹⁷ "China's Xi seeks expanded role for Shanghai Cooperation Organization at Tianjin summit," *AP News*, September 1, 2025, [link](#)

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می‌باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش‌های دقیق و بی‌طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنای پالیسی‌ها در افغانستان و منطقه فعالیت می‌کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org

: +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrsaf.org

info@csrsaf.org